تحلیل موضوعی و روش‌شناختی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم اجتماعی

در دانشگاه گیلان (۱۳۸۸-۱۳۷۶)

□ دکتر یزدان منصوریان
دانشیار دانشگاه خوارزمی [۱]
□ امید علی‌پور
کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان [۲]

چکیده

مقاله‌ی حاضر به تحلیل موضوعی و بررسی رویکردها و روش‌های پژوهشی به‌کار گرفته شده در نمونه‌ای از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم اجتماعی در دانشگاه گیلان می‌پردازد، تا تصویری از روندهای پژوهشی در این حوزه را در یک دوره‌ی زمانی ترسیم کند.

روش پژوهش مطالعه‌ی حاضر تحلیل محتوای کیفی با رویکرد استقرایی است. نمونه‌ی مورد مطالعه در این تحقیق شامل ۷۱ عنوان پایان‌نامه است که در فاصله‌ی زمانی ۱۳۷۶ الی ۱۳۸۸ در گروه علوم اجتماعی این دانشگاه دفاع شده و اکنون نسخه‌ای از آن‌ها در کتابخانه‌ی مرکزی این دانشگاه وجود دارد.

یافته‌ها نشان می‌دهد تنوع موضوعی پایان‌نامه‌های علوم اجتماعی در دانشگاه گیلان بسیار گسترده و قابل توجه است. به نحوی که در میان ۷۱ اثر مورد بررسی تقریباً هیچ مورد تکراری یا حتی موارد مشابه دیده نشد. در مواردی نیز که جامعه‌ی مورد مطالعه یکسان بوده، موضوع مورد بررسی یا وجه خاصی از آن متفاوت است. به این ترتیب به اصالت موضوعی آن‌ها آسیبی وارد نشده است. علاوه بر این بیش از نیمی از پایان‌نامه‌ها به مسائل جامعه‌شناختی در استان گیلان توجه داشته‌اند. این توجه ویژه به مسائل بومی از امتیازهای گروه آموزشی علوم اجتماعی در دانشگاه گیلان محسوب می‌شود و نشانی از مسئله‌مدار بودن این تحقیقات دارد. مهم‌ترین این موضوع‌ها عبارتند از: هویت اجتماعی، پایگاه و نقش‌های اجتماعی، ارزش‌ها و سرمایه فرهنگی، بزهکاری، خشونت، اعتیاد، حاشیه‌نشینی، مهاجرت، گردشگری و موارد دیگر. برخلاف تنوع موضوعی در این آثار، نشانه چندانی از تنوع روش‌شناختی در پایان‌نامه‌های مورد بررسی دیده نمی‌شود.

بجز چند تحقیق کیفی، رویکرد تقریباً همه‌ی آثار موجود در این نمونه کمّی و پوزیتویستی بود. سیطره‌ی این رویکرد به خوبی در تکرار استفاده از پرسشنامه در پایان‌نامه‌ها دیده می‌شود. بر این اساس، به‌نظر می‌رسد که برای ایجاد توازن میان دو رویکرد کمّی و کیفی اکنون زمان آن فرارسیده که در تحقیقات این حوزه به رویکرد کیفی بیشتر توجه شود. به‌ویژه تناسب موضوعات جامعه‌شناختی با روش‌هایی نظیر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، قوم‌نگاری، پدیدارشناسی، و سایر روش‌های کیفی زمینه مناسبی برای توسعه آن در این حوزه محسوب می‌شود.

واژه‌های کلیدی: تحصیلات تکمیلی، فرآیند تدوین پایان‌نامه، علوم اجتماعی، دانشگاه گیلان و تحلیل محتوای کیفی

مقدمه

معمولاً نگارش پایان‌نامه[3] در دوره‌ی کارشناسی ارشد، نخستین تمرین جدی پژوهش دانشجویان تحصیلات تکمیلی محسوب می‌شود. تحقیقی مستقل و مفصل که در آن دانشجویان این دوره مهارت‌های پژوهشی خود را که در درس روش تحقیق آموخته‌اند در عمل به‌کار می‌گیرند و گزارشی از یافته‌های تحقیق خود ارائه می‌کنند. اجرای گام‌به‌گام این تحقیق، تدوین گزارش نهایی آن و سپس حضور در جلسه‌ی دفاع به‌عنوان یکی از پیش‌نیازهای فراغت از تحصیل در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری است. در جلسه‌ی دفاع هر دانشجو باید گزارشی از مسیر تحقیق خود را که به تفصیل در متن پایان‌نامه نوشته، به اختصار برای حاضران در جلسه روایت کند و سپس پاسخگوی پرسش‌های داوران باشد. اصالت موضوع پایان‌نامه، دقت در انجام تحقیق، مرور جامع پیشینه پژوهش، استفاده از ابزارهای پژوهشی روا و پایا[4]، نثر استوار و روان پایان‌نامه و نتایج کاربردی آن از جمله معیارهایی است که داوران در ارزیابی این آثار مدنظر قرار می‌دهند. معمولاً دانشجویان در این فرآیند نخستین چالش خود را یافتن موضوع مناسب معرفی می‌کنند. چالشی که هفته‌ها و گاه ماه‌ها ذهن آنان را به خود مشغول کرده است؛ زیرا که لازم است موضوع انتخابی جدید و اصیل[5] باشد و در پایان به نتیجه‌ای کاربردی ختم شود. با این حال، به دلیل دشواری در یافتن انتخاب موضوع‌های مناسب و عدم آشنایی دانشجویان با مهارت‌های عملی تحقیق، برخی از این پایان‌نامه‌ها در حد یک تمرین پژوهشی باقی می‌مانند. در مقابل نیز برخی دیگر منجر به نتایج ارزنده‌ای می‌شود. با توجه به پویایی فرآیند پژوهش و زمان طولانی موردنیاز برای اجرای آن تاکنون مقالات متعددی درباره‌ی وجوه مختلف این فرآیند منتشر شده است.

بخش عمده‌ای از پژوهش‌های دانشگاهی در قالب پایان‌نامه انجام می‌شود و پایان‌نامه یکی از تولیدات اصلی پژوهشی دانشگاه‌های کشور است. معمولاً پس از دفاع، مقاله‌های مستخرج از آن‌ها به مجلات تخصصی راه می‌یابد و در اختیار عموم علاقه‌مندان قرار می‌گیرند. با این حال در اغلب دانشگاه‌ها پس از دفاع از هر پایان‌نامه، نسخه‌ای از آن در اختیار کتابخانه‌ی دانشکده قرار می‌گیرد و نسخه‌ای دیگر نیز به کتابخانه‌ی مرکزی سپرده می‌شود. البته نسخه‌ای نیز در اختیار دانشجو، استادان راهنما و مشاور است. اما در مجموع پایان‌نامه‌ها جز «آثار خاکستری[6]» محسوب می‌شوند. آثار خاکستری منابعی هستند که در فرآیند نشر وارد نشده و در شمارگان بالا تکثیر و توزیع نمی‌شوند. معمولاً نیز تعداد مراجعات به آن‌ها به دانشجویان سال‌های بعد که در صدد نگارش پایان‌نامه هستند محدود می‌شود. دانشجویانی که در صدد تدوین پیشینه‌ی پژوهش و آشنایی و با ساختار پایان‌نامه هستند. در نتیجه پس از دفاع از پایان‌نامه کمتر به‌عنوان یک منبع اطلاعاتی غنی به آن توجه می‌شود. حال آنکه مجموعه پایان‌نامه‌های هر گروه آموزشی در یک دانشگاه بخشی از کارنامه‌ی پژوهشی آن گروه است و لازم است در دوره‌های زمانی مختلف نیم‌نگاهی به گذشته صورت گیرد و تصویری از مسیر طی شده ترسیم شود. ترسیم این روش می‌تواند نقاط قوت و ضعف تولیدات علمی قبلی را نشان دهد و راهگشای مطالعات آینده باشد.

بررسی روند موضوعی و روش‌شناختی پایان‌نامه‌ها یکی از فعالیت‌های پژوهشی مفیدی است که کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی می‌توانند انجام دهند؛ زیرا نتایج چنین مطالعاتی می‌تواند برای کاربران کتابخانه -به ویژه در کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی- بسیار راهگشا و مفید باشد. بر این اساس، مرور پیشینه‌ی پژوهش نشان می‌دهد که تاکنون مطالعات متعددی برای بررسی وجوه مختلف فرآیند نگارش و تدوین پایان‌نامه‌ها انجام شده است. هر یک از این مطالعات به جنبه‌ای از این فرآیند اختصاص یافته‌اند. مثلاً دولانی و دیگران(۱۳۸۸) در تحقیق خود به روش تحقیق مورد استفاده در پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان دانشگاه علوم پزشکی تبریز در سال‌های ۷۵ تا ۸۴ پرداختند. در این بررسی، روش‌های تحقیق به چهار گروه تاریخی، توصیفی، پیمایشی، تجربی، و مروری تقسیم شدند. فراوانی هر یک از روش‌ها با توجه به متغیرهای تحقیق (جنسیت، مقطع تحصیلی، استنادها، بازه‌ی زمانی و رشته‌ی تحصیلی) محاسبه گردید. نتایج نشان داد که عامل جنسیت در انتخاب روش تحقیق پایان‌نامه‌ها بی‌اثر بوده است. مقطع تحصیلی (جز در دانشکده پرستاری و مامایی) عامل مؤثر در انتخاب روش تحقیق در دیگر دانشکده‌ها بوده است. همچنین انواع استناد (کتاب، مجله، منابع پیوسته، و دیگر منابع غیرچاپی) به‌عنوان عامل مؤثر دیگر در گرایش روش‌ها به سمت خاص، شناسایی شدند.

در تحقیق دیگری درویشپور و همکاران(۱۳۸۶) به بررسی و نقد نحوه‌ی اندازه‌گیری ابزارهای بیوفیزیولوژیک در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی پرداخته‌اند. آنان ۳۴۳ پایان‌نامه کارشناسی ارشد پرستاری و ۱۶۶ پایان‌نامه کارشناسی ارشد مامایی را مورد بررسی قرار دادند. یافته‌ها نشان داد که از ۵۰۹ پایان نامه، فقط در ۴۸ مورد (۹/۴درصد) از ابزارهای بیوفیزیولوژیک استفاده شده است. همچنین بررسی آنان نشان داد پژوهشگران جهت تعیین صحت، انتخاب، دقت، حساسیت و خطای دستگاه‌های مورد استفاده در پژوهش چندان به اصول علمی توجه نکرده‌اند.

غلامی نژاد و قبول(۱۳۸۶) به آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌های زبان و ادبیات فارسی پرداخته‌اند. آنان پس از بررسی ۳۴۵۰ پایان‌نامه رشته زبان و ادبیات فارسی دریافته‌اند که اکثر پایان‌نامه‌ها توصیفی بوده و در آن‌ها به ارائه و طبقه‌بندی اطلاعات بسنده می‌شود. همچنین مواردی چون: عدم وجود کلان‌نگری علمی ادبی، تمرکز موضوع‌ها بر ارائه‌ی اطلاعات ادبی، نبود روش مشخص علمی پژوهشی، انتخاب موضوعات کلی و انجام تحقیق‌های تکراری در پایان‌نامه‌های یاد شده، از سایر نتایج این پژوهش به‌شمار می‌رود. دسته‌ای دیگر از

اصالت موضوع پایان‌نامه، دقت در انجام تحقیق، مرور جامع پیشینه پژوهش، استفاده از ابزارهای پژوهشی نثر استوار و روان پایان‌نامه و نتایج کاربردی آن از جمله معیارهایی است که داوران در ارزیابی این آثار مدنظر قرار می‌دهند.

پایان‌نامه‌ها جزو «آثار خاکستری » محسوب می‌شوند. آثار خاکستری منابعی هستند که در فرآیند نشر وارد نشده و در شمارگان بالا تکثیر و توزیع نمی‌شوند. معمولاً نیز تعداد مراجعات به آن‌ها به دانشجویان سال‌های بعد که در صدد نگارش پایان‌نامه هستند محدود می‌شود.

آثار در این زمینه، به بررسی و ارزیابی پایان‌نامه‌ها پرداخته‌اند که از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد. خلیلی و فلاح(۱۳۸۳) به ارزشیابی پایان‌نامه‌های دندان‌پزشکی دانشگاه علوم پزشکی قزوین از بدو تأسیس تا پایان سال تحصیلی ۸۰-۱۳۷۹ پرداختند. از ۱۳۶ اثر مورد بررسی، ۱۱۳ مورد تحقیقی و ۲۳ مورد غیرتحقیقی شامل مرور مقاله‌ها و گزارش‌ها بوده است. همچنین ۷۶/۸ درصد را تحقیق‌های بنیادی و ۲۲/۳ درصد آن‌ها را تحقیق‌های کاربردی تشکیل می‌دادند. در ۹۳/۷ درصد موارد موضوع با تخصص استاد راهنما و بخش مربوطه مرتبط و در ۶/۳ درصد موارد غیرمرتبط بود. از نظر اجزای ساختاری، موارد فرضیه‌ها، سؤالات و متغیرها در اکثر پایان‌نامه‌ها وجود نداشتند، ولی در سایر موارد بیشتر اجزای ساختاری لازم را داشتند.

رضائیان و همکاران(۱۳۸۴) به بررسی پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشکده پزشکی رفسنجان در سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۲ پرداختند. در این پژوهش ۳۳۲ پایان‌نامه پزشکی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که در ۲۵۸ اثر حدود ۷۷ درصد به خوبی به رشته‌ی تحریر درآمده‌اند. پایان‌نامه‌هایی که در سال‌های اخیر دفاع شده بودند نسبت به سال‌های قبل کیفیت بهتری داشتند. همچنین پایان‌نامه‌هایی که توسط بیش از یک استاد، راهنمایی شده بودند از کیفیت بهتری برخوردار بودند. همچنین عناوینی که در تدوین آن‌ها حداقل یک استاد مشاور همکاری نموده بود در مقابل آثار بدون استاد مشاور کیفیت بالاتری داشتند. شرکت دانشجویان در دوره‌های نگارش و تدوین پایان‌نامه از جمله عوامل مؤثر بر بهبود پایان‌نامه‌نویسی عنوان شده است. از سایر تحقیق‌هایی که در این حوزه انجام شده است می‌توان به: آصف‌زاده و همکاران(۱۳۸۷)، علیشیری و همکاران(۱۳۸۹) اشاره نمود.

دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها به تحلیل محتوای پایان‌نامه‌ها پرداخته‌اند. مثلاً زکی(۱۳۸۷) در پژوهش خود به بررسی و تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های جهانگردی در ایران پرداخته است. وی به تحلیل ۱۵۵ پایان‌نامه با موضوع جهانگردی در دانشگاه‌های دولتی ایران (۱۳۸۵-۱۳۴۴) پرداخت. سیدین و باب الحوایجی(۱۳۸۸) به تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران شمال، علوم و تحقیقات تهران، علوم و تحقیقات اهواز و همدان در سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۷۲ پرداختند. روش پژوهش آن‌ها تحلیل محتوا بوده است که در آن به بررسی ۵۲۴ پایان‌نامه پرداخته شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بیشترین پایان‌نامه‌ها مربوط به واحد تهران‌شمال و کمترین مربوط به واحد همدان بوده است. میانگین صفحات پایان‌نامه‌ها بین ۱۳۷-۱۰۷ صفحه است. تعداد پایان‌نامه‌های نگارش شده توسط زنان دو برابر مردان است و روش پیمایشی بیش از سایر روش‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. پراستفاده‌ترین ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه و آمار توصیفی پرکاربردترین روش آماری بکار رفته است. نرم افزار اس.پی.اس.اس (SPSS) بیشترین کاربرد را در تجزیه و تحلیل اطلاعات داشته است.

شکفته و اکبری(۱۳۸۷) به تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های گیاهان دارویی دانشکده‌های داروسازی در سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۸۵ و تعیین میزان تبدیل پایان‌نامه‌ها به مقاله پرداختند. پژوهش فوق با استفاده از روش آمار توصیفی و تکنیک تحلیل محتوا به بررسی پایان‌نامه‌های گیاهان دارویی پنج دانشکده داروسازی در فاصله زمانی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۷۷ پرداخت. آنگاه پایگاه مقالات جهاد دانشگاهی[۷] SID به‌منظور تعیین میزان انتشار مقالات علمی پژوهشی فارسی استخراج شده از پایان‌نامه‌ها جستجو شد. نتایج نشان داد حدود ۲۰ درصد از کل پایان‌نامه‌های داروسازی به گیاهان دارویی اختصاص دارد و تنها ۳۸ عنوان (۷/۴ درصد) از ۵۱۶ پایان‌نامه مورد بررسی به صورت مقاله در نشریات معتبر علمی پژوهشی فارسی منتشر شده است. گرجی و همکاران(۱۳۸۷) نیز به بررسی گرایش موضوعی پایان‌نامه‌های دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ پرداختند. از سایر تحقیق‌هایی که در این حوزه انجام شده است می‌توان به رحیمی و رضایی(۱۳۸۷) اشاره نمود.

مرور پیشینه‌های خارجی نیز نشان می‌دهد که تحلیل محتوای پایان‌نامه‌ها در برخی از آثار مورد توجه بوده است. کانتورسکی و

استگمن[8] (۲۰۰۶) در پژوهشی به تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های آموزش موسیقی در سال‌های ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۲ پرداختند. در این پژوهش ۱۴۸ چکیده پایان‌نامه بر حسب مقطع، سال و کشوری که در آن در پایان‌نامه دفاع شده بود، نوع روش مورد استفاده و موضوعات، مورد بررسی قرار گرفت. در مجموع این ۱۴۸ پایان نامه حدود ۲۲ درصد از ۶۷۵ پایان‌نامه آموزش موسیقی در ۱۹۹۸-۲۰۰۲ را تشکیل می‌دادند که تعداد پایان‌نامه کیفی نوشته شده در هر سال حدوداً ۲۵-۳۱ عدد بود. در این میان مطالعه‌ی موردی بیشترین تعداد را به خود اختصاص می‌دهد و عناوینی همچون (علمی، جغرافیایی، مذهبی)، و آموزش مربیگری (شامل تدریس به دانش پژوهان) پراستفاده‌ترین عناوین در بین پایان‌نامه‌های موجود به‌شمار می‌آیند.

هورتون وهاوکین[9] (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های دکترای مددکاری اجتماعی» به بررسی ۲۵۲ چکیده پایان‌نامه دکتری رشته‌ی مددکاری اجتماعی در سال ۲۰۰۶ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که تنها ۱۳ درصد از چکیده‌ها، تمرکز بر نفوذ مددکاری اجتماعی را نشان داد. محققان بر این باورند که این یافته‌ها لزوم نیاز به یک تغییر پارادایم در بخش آموزش مددکاری اجتماعی و اجرای آن را نشان می‌دهند.

خدادوست و همکاران(۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد: ویژگی‌های توصیفی و استانداردهای ISO9002 جهت نگارش پایان‌نامه» به بررسی ۳۷ پایان‌نامه از طریق سیاهه وارسی (چک لیست) که تهیه شده بود پرداختند. برای اطلاعات توصیفی از روش‌های آماری معمول همچون فراوانی، میانگین، درصد، و جداول و نمودار استفاده شد. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن بود که با وجود مطلوب بودن پارامترهایی مانند تعداد صفحات، تعداد منابع و تعداد محققان مرد یا زن، میانگین مدت زمان انجام پژوهش در هر سال نسبت به سال کاهش یافته است. به علاوه، این پایان‌نامه‌ها از نظر نگارش در مقایسه با استاندارد ISO 9002 کمی متفاوت بودند.

دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها نیز به تجزیه و تحلیل محتوی مقالات مجلات پرداخته‌اند که از آن جمله می‌توان به نیلسون[10] و همکاران(۲۰۰۷) و شیه[11] و همکاران(۲۰۰۸) اشاره نمود.

مقاله‌ی حاضر یکی از این آثار است که به مطالعه‌ی موضوع‌ها، رویکردها و روش‌های پژوهش در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم اجتماعی دانشگاه گیلان می‌پردازد. پایان‌نامه‌هایی که میان سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۸ در گروه علوم اجتماعی این دانشگاه با موفقیت دفاع شده و اکنون نسخه‌ای از آن‌ها در کتابخانه مرکزی دانشگاه در دسترس کاربران قرار دارد. از آنجا که در سال ۱۳۷۶ نخستین دوره‌ی دانشجویان کارشناسی ارشد این رشته از دانشگاه گیلان فارغ‌التحصیل شدند، این سال به‌عنوان آغاز این بازه‌ی زمانی انتخاب شده است. سال ۱۳۸۸ نیز آخرین سالی است که تا زمان نگارش این مقاله پایان‌نامه‌های دفاع‌شده‌ی این رشته به کتابخانه مرکزی این دانشگاه رسیده است. بنابراین، یک دوره‌ی زمانی ۱۳ ساله برای این تحقیق انتخاب شده که امید است تصویری از روند مطالعات این حوزه را از آغاز تاکنون نشان دهد. مقاله‌ی حاضر تلاش می‌کند تا با ترسیم این روند، تحلیل موضوعی و روش‌شناختی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم اجتماعی در دانشگاه گیلان را به‌عنوان یک مطالعه موردی[12] نشان دهد. تأکید این مقاله نیز بر جنبه‌ای موضوعی و روش‌شناختی این آثار است؛ زیرا هدف از آن بیشتر ترسیم روند موضوعی و گرایش‌های روش‌شناختی این آثار است تا نتایج آن بتواند در خدمت محققانی باشد که در آینده در این حوزه به تحقیق خواهند پرداخت؛ زیرا محققان می‌توانند با توجه به یافته‌های این مطالعات به سرعت درباره‌ی مهم‌ترین موضوعاتی که قبلاً مورد توجه بوده و موضوعاتی که به هر دلیل کمتر به آن‌ها پرداخته شده است قضاوت کنند. ضمن آنکه نتایج مستند چنین تحقیقاتی -که معمولاً توسط کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی انجام می‌شود- ارزش افزوده‌ای بر خدمات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به‌شمار می‌آید؛ زیرا ارائه‌ی نتایج چنین تحقیقاتی نشان می‌دهد که کتابداران علاوه بر آنکه در سازماندهی و اشاعه‌ی اطلاعات نقشی کلیدی دارند، می‌توانند با بررسی محتوای آثار، نقشی تازه به‌عنوان مشاور اطلاعاتی کاربران ایفا کنند. بر این اساس، با توجه به آنچه در مقدمه گفته شد و نظر به یافته‌های پیشینه‌ی پژوهش، مهم‌ترین پرسش‌هایی که در این مطالعه مورد توجه نویسندگان بوده است، عبارتند از:

- در سال‌های اخیر پایان‌نامه‌های علوم اجتماعی دانشگاه گیلان بیشتر به چه موضوعاتی پرداخته‌اند؟
- تا چه میزان در انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها تنوع موضوعی رعایت شده است؟
- تا چه میزان موضوع پایان‌نامه‌ها منعکس‌کننده‌ی مسائل داخلی و بومی هستند؟
- رویکردهای عمده‌ی پژوهش در پایان‌نامه‌های علوم اجتماعی در دانشگاه گیلان کدامند؟
- تاکنون مهم‌ترین روش‌های بکار رفته در پایان‌نامه‌های علوم اجتماعی در این دانشگاه چه روش‌هایی بوده است؟
- چه سهمی از پایان‌نامه‌ها دارای فرضیه و چه سهمی دارای پرسش‌های پژوهش هستند؟
- از چه روش‌هایی برای نمونه‌گیری استفاده شده است؟ از چه ابزارهایی برای گردآوری و تحلیل داده‌ها استفاده شده است؟

روش پژوهش و گروه مورد مطالعه

روش پژوهش حاضر تحلیل محتوای کیفی[13] و با رویکرد استقرایی[14] است. از آن جهت کیفی است، که بیش از آنکه به شمارش و کمّی‌سازی پرداخته شود، به شناسایی مؤلفه‌ها توجه شده است. همچنین، از آن جهت تحلیل استقرایی است، چرا که محققان قبل از بررسی محتوای این صفحات هیچ قالب یا چارچوب از پیش

پایان‌نامه‌هایی که توسط بیش از یک استاد، راهنمایی شده بودند از کیفیت بهتری برخوردار بودند. همچنین عناوینی که در تدوین آن‌ها حداقل یک استاد مشاور همکاری نموده بود در مقابل آثار بدون استاد مشاور کیفیت بالاتری داشتند. شرکت دانشجویان در دوره‌های نگارش و تدوین پایان‌نامه از جمله عوامل مؤثر بر بهبود پایان‌نامه‌نویسی عنوان شده است.

تعیین شـده‌ای در ذهن نداشته و صرفاً به شناسایی مؤلفه‌های موجود و مصادیق هـر یک پرداخته‌اند. در این تحقیـق نمونه‌گیری صورت نگرفت و تمام پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم اجتماعی دانشگاه گیلان از بدو تأسـیس تا پایان سـال ۱۳۸۸ که نسخه‌ای از آن‌ها در کتابخانه‌ی مرکزی دانشـگاه یافت می‌شـد مورد بررسی قرار گرفت. بنابراین، ممکن اسـت پایان‌نامه‌هایی در این سال‌ها دفاع شده باشند کـه به هر دلیل در کتابخانه‌ی مرکزی دانشـگاه نبوده و در نمونه‌ی مورد بررسـی لحاظ نشـده‌اند. البته با توجه به حجـم نمونه‌ی مورد مطالعه بعید است تعداد موارد از قلم افتاده چندان زیاد باشد. در نهایت ۷۱ پایان‌نامه مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

مشخصات نمونه‌ی انتخاب‌شده در جدول ۱ و عناوین پایان‌نامه‌ها در جدول ۲ آمده است. همچنین فراوانی جنسیتی مؤلفان پایان‌نامه‌های مورد بررسی نشـان می‌دهد که ۵۴ پایان‌نامه (۷۶,۵۰ درصد) متعلق به آقایان و ۱۷ پایان‌نامه (۲۳,۹۴ درصد) متعلق به خانم‌ها اسـت. این امر نشـان می‌دهد اغلب دانشجویان تحصیلات تکمیلی این رشته در دانشگاه گیلان را مردان تشکیل می‌دهند.

براساس اطلاعات موجود در وبگاه دانشگاه گیلان[۱۵]، گروه «علوم اجتماعی» این دانشـگاه یکی از گروه‌های آموزشی دانشکده «ادبیات و علوم انسـانی» اسـت. این گروه فعالیت آموزشـی خود را از سـال ۱۳۶۹ با پذیرش دانشـجوی رشته‌ی دبیری علوم اجتماعی آغاز کرده اسـت. در سال ۱۳۷۲ پذیرش دانشجو در این گروه با تغییراتی همراه شـد و از آن پس پذیرش دانشجو فقط در رشته‌ی پژوهشگری علوم اجتماعی صورت گرفته است. در همین سال اولین دوره‌ی دانشجویان مقطع کارشناسی دوره‌ی شـبانه رشته‌ی پژوهشگری علوم اجتماعی نیز جذب شـدند. همچنین پذیرش دانشجوی مقطع کارشناسی‌ارشد رشته‌ی جامعه‌شناسی در این گروه برای اولین بار از سال ۱۳۷۳ انجام شـد و تا سـال ۱۳۸۹، جمعاً ۱۴ دوره دانشجو پذیرش شده است. در سال ۱۳۹۰ گروه علوم اجتماعی دارای ۱۱ عضو هیأت علمی و ۲۲۷ دانشـجو است. تعداد ۲۰۸ نفر از دانشـجویان در مقطع کارشناسی و ۱۹ نفر در مقطع کارشناسی‌ارشـد مشـغول به تحصیل هستند. ضمناً تاکنون تعداد ۶۵۶ نفر در مقطع کارشناسـی و حدود ۸۰ نفر در مقطع کارشناسی‌ارشد در این گروه فارغ‌التحصیل شده‌اند.

جدول ۱: پایان‌نامه‌های مورد بررسی بر حسب سال

ردیف	سال دفاع	تعداد پایان‌نامه
۱	۱۳۷۶	۱
۲	۱۳۷۷	۷
۳	۱۳۷۸	۱۰
۴	۱۳۷۹	۲
۵	۱۳۸۰	۳
۶	۱۳۸۱	۰
۷	۱۳۸۲	۵
۸	۱۳۸۳	۴
۹	۱۳۸۴	۵
۱۰	۱۳۸۵	۶
۱۱	۱۳۸۶	۵
۱۲	۱۳۸۷	۹
۱۳	۱۳۸۸	۱۴
تعداد کل		۷۱

جدول ۲: فهرست عناوین پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم اجتماعی در دانشگاه گیلان بین سال‌های ۱۳۷٦ الی ۱۳۸۸

سال	عنوان پایان‌نامه
۱۳۷۶	بررسی تفاوت رفتار بیماری در کارکنان زن و مرد دانشگاه علوم پزشکی کرمان در سال ۱۳۷۶ (با توجه به خود پنداره اجتماعی)
۱۳۷۷	بررسی تشکل‌های زنان در آسیا و اقیانوسیه
	بررسی زمینه‌های فکری دانش آموزان در مورد توسعه اقتصادی
	بررسی علل اجتماعی ناکامی احزاب سیاسی در ایران ۱۳۳۲-۱۳۲۰
	بررسی علل و عوامل موثر در آمدن سالمندان یا سپردن آن‌ها به آسایشگاه سالمندی استان گیلان
	بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در تشکل‌های اقتصادی اجتماعی: مطالعه موردی تعاونی چادر شب شهرستان رودسر
	تأثیر انگیزه‌های درونی و بیرونی در رفتار اجتماعی مجروحین جنگی
	علل بزهکاری نوجوانان و توصیف و تبیین آن در استان گیلان
۱۳۷۸	بررسی تحولات گفتمانی نیروهای سیاسی چپ انقلاب اسلامی: تحلیل گفتمان سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی
	بررسی جنبه‌های رفتاری حاشیه نشینان کوی مرادیان رشت
	بررسی علل مهاجرت‌های روستایی به شهر رشت بعد از انقلاب اسلامی
	بررسی علل و عوامل افت تحصیلی دانشجویان دانشگاه گیلان
	بررسی عوامل مؤثر در رضایتمندی شغلی معلمین ابتدایی شهرستان دره شهر
	بررسی وضعیت فردی، خانوادگی، تحصیلی دانشجویان و تاثیر آن بر انتخاب رشته و شهر تحصیلی دانشکده فنی، مهندسی و علوم انسانی
	تعارض در گروه و تأثیر آن بر کارآیی سازمان: اداره کل اوقاف گیلان
	توریسم در گیلان: بررسی جامعه‌شناختی گردشگری و موانع توسعه‌ی آن در استان گیلان
	جامعه‌شناسی نهضت جنگل
	عادت به مطالعه: پژوهشی درباره‌ی نقش خانواده در میزان گرایش جوانان به مطالعه‌ی متون غیردرسی
۱۳۷۹	بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی جوانان: مورد مطالعه، شهر رشت
	مطالعه‌ای پیرامون مشارکت‌پذیری زنان گیلان: مورد بانوان داوطلب عضویت در شورای شهر رشت
۱۳۸۰	بررسی تطبیقی آموزش علوم اجتماعی در دبیرستان و دانشگاه
	بررسی جامعه‌شناختی روند توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۷۸- ۱۳۵۵
	فرهنگ جوانان و قشربندی: بررسی رابطه‌ی قشربندی و پایگاه اجتماعی با سلیقه‌ی موسیقایی جوانان شهر رشت
۱۳۸۱	----------
۱۳۸۲	بررسی تأثیر تعدد نقش بر اختلالات کارکردی جنسیتی در خانواده در بین معلم‌های زن متأهل شهرستان رشت
	بررسی رابطه‌ی میان تحصیلات دانشگاهی با گرایشات دینی دانشجویان دانشگاه گیلان
	بررسی عوامل مؤثر بر وجدان کاری در بین کارکنان ادارات آموزش و پرورش استان گیلان
	بیگانگی و آنومی: بررسی تطبیقی دیدگاه‌های مارکس و دورکیم نسبت به مشکلات مدرنیته
	فرهنگ در نظریه ایمانوئل والرشتاین
۱۳۸۳	بررسی تاثیر پایگاه اقتصادی- اجتماعی بر گرایش نوجوانان به بزهکاری: بزهکاران زیر ۱۸ سال مرکز اصلاح و تربیت رشت
	پذیرش نقش‌های اجتماعی غیرسنتی و شکل‌گیری هویت اجتماعی برای دختران دانشجو در دانشگاه گیلان
	تجربه شکست و معنای تحصیل و مدرسه: بررسی میدانی در یکی از دبیرستان‌های پسرانه رشت
	ساختار قدرت در خانواده در شهر رشت
۱۳۸۴	اثربخشی آموزش راهبردهای فراشناختی بر عملکرد درک مطلب دانش آموزان پسر پایه اول دبیرستان شهرستان زاهدان
	بررسی تأثیر تحصیلات زنان بر توزیع قدرت در خانواده‌های شهر لاهیجان
	بررسی گرایش دانشجویان به مواد مخدر و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن: مطالعه موردی دانشجویان پسر دانشجویان گیلان
	بیگانگی از کار و تأثیر آن بر بهره‌وری نیروی کار: مطالعه موردی در میان کارکنان اداره کل کار و امور اجتماعی استان گیلان
	تحلیل جامعه‌شناختی مناسبات جنسیتی در سینمای ایران پس از انقلاب اسلامی

۱۳۸۵	بررسی عوامل جامعه‌شناسانه گرایش دانشجویان به کجروی در محیط‌های آموزشی (با تأکید بر هنجارهای علمی و آموزشی) بررسی کفایت تبیینی نظریات امیل دورکیم و پیتر ال برگر در مورد رفتارهای مذهبی، به‌خصوص مراسم عاشورای شهر رشت در محرم تلقی روحانیون نسبت به رابطه‌ی اسلام و دموکراسی جهت‌گیری‌های شغلی و ارزش‌های فرهنگی منتسب به آن در میان دانش‌آموزان دبیرستانی آستانه اشرفیه در سال ۱۳۸۵ عوامل اجتماعی مؤثر بر نیازهای جوانان شهر اهواز نقش عقاید فرهنگی جنسیتی در زندگی شغلی زنان
۱۳۸۶	بررسی جایگاه ارزش‌های شهروندی در کتاب‌های درسی دوره آموزش عمومی: کتاب‌های درسی مقاطع ابتدایی و راهنمایی جهانی‌شدن و هویت زنان در ایران: مطالعه موردی شهر رشت ستاره‌های مردانگی و مردانگی ستاره‌ها: بررسی تغییر الگوهای مردانگی ستاره‌های مذکر سینمای ایران در سال‌های ۶۳-۸۳ مدیریت بدن و هویت اجتماعی وضعیت جایگاه معلمان به عنوان گروه مرجع دانش‌آموزان و عوامل مؤثر بر آن: دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه رودبار
۱۳۸۷	بررسی توصیفی پدیده‌ی خشونت در خانواده‌های شهر رشت ۸۷-۱۳۸۶ بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر اخلاق کار: مطالعه موردی معلمان رشت بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر میزان پایبندی به قانون در بین شهروندان شهر رشت تعیین هویت‌پذیری اجتماعی دختران دانش‌آموز دوره‌ی متوسطه سال آخر (پیش‌دانشگاهی) شهرستان رشت در سال ۸۷-۸۶ داغ و هویت اجتماعی: بررسی موردی هویت اجتماعی افراد داغ‌خورده در بین دانشجویان دانشگاه گیلان دانشگاه و هویت اجتماعی: بررسی تأثیر دانشگاه به عنوان یک نهاد مدرن بر هویت اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه گیلان سوژگی انسان و ابژه‌های ممکن شناخت: تحلیل گفتمان کردارهای شکاف‌انداز در برنامه‌های پربیننده‌ی سیما قومیت و هویت اجتماعی نگاهی به نقش زنان در کتب دوره ابتدایی: بررسی و تحلیل نقش‌های ارائه‌شده‌ی زنان در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی
۱۳۸۸	اخلاق شهروندی و رابطه‌ی آن با تحصیلات در شهر رشت بررسی روایت‌های زنانگی در میان دختران دانشجوی دانشگاه گیلان بررسی شیوه‌های مشروع‌سازی قدرت سیاسی در روزنامه‌ی کیهان سال ۱۳۸۵ بررسی عوامل تعیین‌کننده‌ی موفقیت سازمان‌ها براساس رویکرد مبتنی بر منابع پدیده‌ی حاشیه‌نشینی و تغییرات ساختار خانواده در شهر رشت پوشش بازنمایی‌شده در تلویزیون و هژمونی تبعیض جنسی و نسبت آن با انواع تدین تفاوت‌های نسلی و نقش‌های جنسیتی: مطالعه‌ی تطبیقی نقش جنسیتی در میان سه نسل از معلمان شهر رشت جامعه‌شناسی حجاب و پوشش در ایران: بررسی هژمونی فرهنگی و پاد فرهنگی در مقوله حجاب در میان دختران دبیرستان‌های شفت سرمایه فرهنگی و هویت اجتماعی: بررسی رابطه سرمایه فرهنگی و شکل‌گیری هویت اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه گیلان قومیت در قانون اساسی جمهوی اسلامی ایران مقایسه خاستگاه اجتماعی و سبک زندگی دانشجویان دانشکده علوم پزشکی گیلان و علوم انسانی دانشگاه گیلان، سال ۱۳۸۶ موسیقی و بازنمایی هویت قومی در عصر جهانی شدن نظام‌های ارزشی و مناسبات نسلی: مقایسه بین نسلی ارزش‌های اجتماعی دو نسل موالید قبل و بعد از انقلاب اسلامی در رشت

نخستین پایان‌نامه کارشناسی ارشد ثبت‌شده در حوزه‌ی علوم اجتماعی در دانشگاه گیلان، پایان‌نامه‌ای با عنوان «بررسی تفاوت رفتار بیماری در کارکنان زن و مرد دانشگاه علوم پزشکی کرمان در سال ۱۳۷۶ (با توجه به خود پنداره اجتماعی)» بوده که با روش پیمایشی انجام شده است(گروسی، ۱۳۷۶). این تحقیق ۹ فرضیه داشته و رویکرد آن کمّی از نوع توصیفی- همبستگی است که به‌طور مقطعی اجرا گردیده است. جامعه‌ی آماری آن را ۶۰۰ نفر کارکنان دفتر مرکزی و بیمارستان شماره‌ی ۱ دانشگاه علوم پزشکی کرمان در سال ۱۳۷۶ تشکیل داده که نمونه‌ای شامل ۲۰۰ نفر از کارکنان جامعه‌ی آماری مورد بحث بودند که از کل آن به صورت دومرحله‌ای (سهمیه‌ای- تصادفی ساده) انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بوده و از از شاخص‌های آماری و آمار پارامتریک برای

جدول ۳: تعداد و میانگین فرضیه‌ها و پرسش‌های پژوهش بکار رفته

تعداد پایان‌نامه‌های با فرضیه	میانگین تعداد فرضیه‌ها	تعداد پایان‌نامه‌هایی با پرسش پژوهشی	میانگین تعداد پرسش‌های پژوهش
۳۴	۷/۲۳	۴۵	۶/۱۷

تحلیل داده‌ها استفاده شده است. مطالعه‌ی تک‌تک این پایان‌نامه از سال ۱۳۷۶ تا پایان ۱۳۸۸ به همین شکل ادامه یافت که طبیعتاً در حجم مختصر این مقاله نمی‌توان مشخصات کامل آن‌ها را به ترتیب ذکر نمود، بلکه حاصل دسته‌بندی و خلاصه‌سازی داده‌های گردآوری شده در ادامه خواهد آمد.

همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد، از نظر موضوعی تنوع قابل توجهی در میان پایان‌نامه‌های دفاع شده دیده می‌شود. مهم‌ترین این موضوع‌ها عبارتند از: وجوه مختلف هویت اجتماعی، پایگاه و نقش‌های اجتماعی، ارزش‌ها و سرمایه فرهنگی، بزهکاری، خشونت، اعتیاد، حاشیه‌نشینی، مهاجرت، گردشگری و موارد دیگر.

مرور موضوع‌های این آثار نشان می‌دهد که حدود نیمی از آن‌ها به مسائل جامعه‌شناختی استان گیلان پرداخته‌اند، به‌طوری که ۴۰ عنوان از ۷۱ اثر مورد بررسی در عنوان خود به روشنی این موضوع را نشان می‌دهند. این محوریت موضوعی از امتیازهای گروه آموزشی علوم اجتماعی دانشگاه گیلان محسوب می‌شود و نشان می‌دهد که در انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها رویکرد دانشجویان و اساتید راهنمای آنان بیشتر مسئله‌مدار بوده است و به موضوعات محیط بومی توجه جدی نشان داده‌اند.

از نظر گروه‌های اجتماعی مورد بررسی در این مطالعات نیز تنوع قابل توجهی دیده می‌شود. به‌نحوی که اغلب گروه‌های عمده‌ی اجتماعی حداقل در یک مورد از پایان‌نامه‌ها مورد توجه بوده‌اند. مثلاً عناوین پایان‌نامه‌ها نشان می‌دهد که زنان، دختران، مردان، پسران، دانش‌آموزان، دانشجویان، معلمان، کارمندان، و سالمندان از جمله اقشاری بوده‌اند که در مطالعات قبلی مورد توجه محققان این دانشگاه قرار گرفته‌اند. ۶۲ مورد از پایان‌نامه‌های مورد بررسی از روش پیمایشی(۸۷,۳۲ درصد) استفاده کرده‌اند، ۸ مورد از روش تاریخی(۱۱,۲۶درصد) و از روش تجربی تنها در یک مورد(۱,۴۰درصد) استفاده شده است.

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، از مجموع ۷۱ پایان نامه، ۳۴ مورد آن از فرضیه و ۴۵ مورد از پرسش‌های پژوهش بهره گرفته‌اند. به‌نظر می‌رسد که به دلیل امکان طرح مباحث بیشتر و گسترده‌تر، بکارگیری پرسش‌های پژوهش بیش از فرضیه، موردتوجه محققین بوده است. همچنین به‌طور میانگین تعداد فرضیه‌های بکار رفته در پایان‌نامه‌های مذکور ۷/۲۳ و میانگین تعداد پرسش‌های پژوهش ۶/۱۷ است. همچنین از مجموع ۷۱ پایان نامه، ۱۷ مورد هم دارای فرضیه و هم پرسش‌های پژوهش بوده‌اند.

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، پرسشنامه پرکاربردترین ابزار برای گردآوری داده‌ها بوده است. سپس مصاحبه و پرسشنامه همراه با مصاحبه از دیگر ابزارهای پرکاربرد در گردآوری داده‌ها محسوب می‌شوند. مشاهده همراه با پرسشنامه نیز کم‌کاربردترین ابزار گردآوری داده‌ها است.

طبق مندرجات جدول ۵ مشاهده می‌شود که روش نمونه‌گیری تصادفی و خوشه‌ای، بیشترین کاربرد را در میان روش‌های نمونه‌گیری داشته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

پایان‌نامه‌های علوم اجتماعی در دانشگاه گیلان در ۱۳ سال مورد بررسی در این مقاله (۱۳۸۸-۱۳۷۶) از نظر موضوعی متنوع ولی از

جدول ٤: ابزار گردآوری داده‌ها

ردیف	ابزار گردآوری داده‌ها	تعداد	درصد
۱	پرسشنامه	۲۹	۴۰/۸۴
۲	مصاحبه	۱۴	۱۹/۷۱
۳	پرسشنامه و مصاحبه	۱۲	۱۶/۹۰
۴	کتابخانه‌ای، سندی	۷	۹/۸۵
۵	تحلیل گفتمان	۴	۵/۶۳
۶	تحلیل محتوا	۲	۲/۸۱
۷	مشاهده	۲	۲/۸۱
۸	مشاهده و پرسشنامه	۱	۱/۴
	جمع	۷۱	۱۰۰

جدول ۵: مهم‌ترین روش‌های نمونه‌گیری مورد استفاده

ردیف	روش نمونه‌گیری	تعداد	درصد
۱	تصادفی و تصادفی طبقه‌ای	۲۴	۳۳٫۸
۲	خوشه‌ای	۹	۱۲٫۶۷
۳	هدفمند	۹	۱۲٫۶۷
۴	طبقه‌ای و سیستماتیک	۸	۱۱٫۲۶
۵	بدون نمونه‌گیری	۴	۵٫۶۳
۶	استفاده از فرمول حجم نمونه	۱	۱٫۴
۷	نمونه‌گیری دو مرحله‌ای	۱	۱٫۴
۸	نامعلوم و سایر روش‌ها	۱۵	۲۱٫۱۲
۹	جمع	۷۱	۱۰۰

نظر روش‌شناختی بسیار مشابه‌اند. این تنوع موضوعی نشان از توانایی استادان و دانشجویان این گروه آموزشی در انتخاب موضوع‌های اصیل است و این تشابه روش‌شناختی می‌تواند نشانه‌ای از دلبستگی و علاقه‌ی آنان به رویکرد خاصی در تحقیق باشد که گویا این رویکرد تاکنون بیشتر کمّی و کمتر کیفی بوده است. از سویی دیگر از آنجا که بیش از نیمی از پایان‌نامه‌های دفاع‌شده در این بازه‌ی زمانی به نحوی به استان گیلان ارتباط داشته‌اند، نشانه‌ای از توجه محققان این گروه آموزشی به موضوع‌های مسئله‌مدار است و از امتیازهای این گروه محسوب می‌شود. این توانایی می‌تواند برای دانشجویانی که در صدد انتخاب موضوع پایان‌نامه هستند بسیار راهگشا باشد. نظر به مشکلاتی که دانشجویان در انتخاب موضوع پایان‌نامه دارند، ارائه‌ی توصیه‌های کاربردی در این زمینه مفید است. مثلاً منصوریان(۱۳۹۰) ۱۱ توصیه برای انتخاب موضوع مناسب تحقیق ارائه کرده که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: توجه به موضوعات مسئله‌مدار؛ توجه به موضوعات بین‌رشته‌ای؛ گذر ار محدودیت‌های روش‌شناختی؛ ترسیم نقشه‌ی موضوعی؛ استفاده از تکنیک طوفان ذهنی؛ توجه به کاربردپذیری نتایج؛ توجه به جنبه‌های نوین موضوعات قدیمی؛ مطالعه‌ی اولویت‌های پژوهشی نهادها و سازمان‌های مرتبط. یکی از گروه‌هایی که می‌توانند در این زمینه نقشی سازنده داشته باشند کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی هستند. آنان می‌توانند در کنار ارائه‌ی خدمات مربوط به دسترسی به منابع خاکستری از جمله پایان‌نامه‌ها، رویکردی تحلیلی نسبت به این موضوع داشته باشند. نظیر آنچه در این مقاله ارائه شد، کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی می‌توانند با بررسی محتوا، ساختار و رویکرد این منابع یافته‌هایی سودمندی در اختیار کاربران کتابخانه قرار دهند که ارزشی افزوده در خدمات ارائه شده به‌شمار آید. بر این اساس، محققان علاقه‌مند در این زمینه می‌توانند جنبه‌های دیگری از فرآیند تدوین پایان‌نامه را در رشته‌ها و در دانشگاه‌های دیگر بررسی کنند؛ مثلاً در مطالعه‌ی دیگری می‌توان میزان کاربردپذیری نتایج پایان‌نامه‌های برخی از رشته‌ای دانشگاهی را بررسی کرد. همچنین می‌توان میزان انعکاس یافته‌های تحقیقات یک رشته را در سیاست‌های مرتبط با آن رشته در کشور بررسی نمود. چنین تحقیق می‌تواند پیوند میان نظر و عمل را در یک زمینه‌ی موضوعی مشخص نشان دهد. مثلاً می‌توان به بررسی ردپای مطالعات علوم تربیتی در تدوین برنامه‌های درسی توجه کرد. همچنین در یک مطالعه‌ی کیفی می‌توان دیدگاه‌های استادان راهنما و دانشجویان را درباره‌ی چگونگی انتخاب موضوع تحقیق بررسی کرد. همچنین، موانع و مشکلات دانشجویان در انجام تحقیق پایان‌نامه و تدوین گزارش آن نیز می‌تواند محور پژوهش مستقل دیگری باشد.

منابع و مآخذ

– آصف‌زاده، سعید و همکاران (۱۳۸۷). «ارزیابی پایان‌نامه‌های تخصصی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی قزوین». **مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان**، دوره ۱۷، ش ۶۷، صص ۷۲-۶۵.

– خلیلی، مریم؛ فلاح، روئین (۱۳۸۳). «ارزشیابی پایان‌نامه‌های دکتری دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی قزوین». **مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی قزوین**، ۸: ۱، صص ۱۸-۱۰.

– درویش پور کاخکی، علی؛ یغمایی، فریده؛ مظفری، مصیب (۱۳۸۶) «ابزارهای بیوفیزیولوژیک: نقدی بر پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پرستاری و مامایی دانشکده پرستاری و مامایی شهید بهشتی». **نشریه دانشکده پرستاری و مامایی شهید بهشتی**، ش ۵۸، صص ۵۵-۵۰.

– دولانی، عباس؛ حسینی نسب، سیدداوود؛ نیک نفس، بهروز (۱۳۸۸). «روش‌های تحقیق مورد استفاده در پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان دانشگاه علوم پزشکی تبریز در سال‌های ۷۵ تا ۸۴». **فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات**، ۲۵ (۲)، صص ۱۸۷-۱۶۹.

– رحیمی، صالح؛ رضایی، باسمه (۱۳۸۷). «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران از آغاز تا سال ۱۳۸۶». **فصلنامه روانشناسی و علوم تربیتی**، ۳۸ (۳)، صص ۲۱-۱.

– رضائیان، محسن؛ سالم، زینت؛ دهقان، سیاوش؛ صیادی، احمدرضا؛ ایرانمنش، فرهاد؛ احمدی، محمدحسن (۱۳۸۴). «ارزشیابی پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشکده پزشکی رفسنجان». **مجله گام‌های توسعه در آموزش پزشکی**، دوره دوم، شماره دوم، صص ۷۹-۷۲.

– زکی، محمدعلی (۱۳۸۷). «بررسی و تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های جهانگردی در ایران». **فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات**، دوره ۲۴، ش ۱، صص ۷۸-۵۱.

– سیدین، مهرداد؛ باب‌الحوایجی، فهیمه (۱۳۸۸) «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران شمال، علوم و تحقیقات تهران، علوم و تحقیقات اهواز و همدان در سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۸۶». **فصلنامه پیام کتابخانه**، ۱۵ (۱)، صص ۱۲۱-۹۵.

– شکفته، مریم؛ اکبری، فرشته (۱۳۸۷). «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های گیاهان دارویی دانشکده‌های داروسازی در سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۸۵ و تعیین میزان تبدیل پایان‌نامه‌ها به مقاله». **فصلنامه گیاهان دارویی**، سال هشتم، دوره اول، ش ۲۹، صص ۱۴۶-۱۴۰.

– علیشیری، غلامحسین؛ فخرجهانی، فرهاد؛ رخساری‌زاده، حمید؛ میری، محمد؛ حلی‌ساز، محمدتقی؛ حسینی، مرتضی (۱۳۸۹). «ارزیابی پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان پزشکی یکی از دانشگاه‌های علوم پزشکی از نظر اصول نگارش». **مجله طب نظامی**، دوره ۱۲، ش ۲، صص ۷۹-۷۵.

– غلامی‌نژاد، محمدعلی؛ قبول، احسان (۱۳۸۶). «آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌های زبان و ادبیات فارسی». **نشریه علمی پژوهشی گوهر گویا**، شماره ۱: ۱، صص ۱۹۲-۱۸۱.

– گرجی، حسن ابوالقاسم؛ رحمان‌پور، سمیه؛ محقق، نیلوفر؛ حسینی، فاطمه (۱۳۸۷). «گرایش موضوعی پایان‌نامه‌های دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی (سال‌های تحصیلی ۱۳۸۶-۱۳۸۰)». **فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت سلامت**، دوره ۱۱، ش ۳۳، صص ۳۲-۲۳.

– گروسی، سعیده (۱۳۷۶) «تفاوت رفتار بیماری در کارکنان زن و مرد دانشگاه علوم پزشکی کرمان در سال ۱۳۷۶ با توجه به خود پنداره اجتماعی»، **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**. دانشگاه گیلان.

– منصوریان، یزدان (۱۳۹۰) «اهمیت خلاقیت در انتخاب موضوع پژوهش». **پایگاه تحلیلی خبری لیزنا**. سخن هفته شماره ۲۸.

http://www.lisna.ir/index.php?option=com_content&view=article&id=5226 (بازدید 10/6/90).

- Horton, E.G., Hawkins, M.(2010). "A content analysis of intervention research in social work doctoral dissertations", **Journal of Evidence-Based Social Work** , Vol. 7, No. 5, PP. 377-386.

- Kantorski, V.J., Stegman, S.F.(2006). "A content analysis of qualitative research dissertations in music education: 1998-2002", **Bulletin of the Council for Research in Music Education**
No. 168, PP. 63-74.

- Khodadoost, Mostafa , Heidarinejad, Sdedigheh ,Ebadi, Gholamhosein, Mehdipoor, Abdurrahman, Darvishi Bashbarat, Zohreh (2011) "A survey of content analysis of MS's thesis: descriptive characteristics and norms of ISO 9002 for writing". **Procedia Social and Behavioral Sciences** Vol. 15, PP. 2400–2405.

- Nilsson , J. E , Flores , L. Y , Berkel , L. , Schale , C., Linnemeyer, R. M , Summer , I. (2007)."International career articles: A content analysis of four journals across 34 years", **Journal of Vocational Behavior** Vol. 70 PP. 602–613.

- Shih , M. , Feng , J. , Tsai Chin-chung (2008) "Research and trends in the field of e-learning from 2001 to 2005: A content analysis of cognitive studies in selected journals" , **Computers & Education**, Vol. 51, PP. 955–967.

پی‌نوشت‌ها:

1. mansourian@tmu.ac.ir
2. Alipour.omid@gmail.com
3. Thesis/Dissertation
4. Valid and Reliable Research Tools
5. Original Topic
6. Grey Literature
7. http://www.sid.ir
8. Kantorski and Stegman,
9. Horton, Hawkins
10. Nilsson
11. Shih
12. Case Study
13. Qualitative Content Analysis
14. Inductive Approach
15. http://www.guilan.ac.ir/